

Загальноновизнаною є така періодизація історії медицини та фармації, яка співпадає із загальноісторичною періодизацією розвитку людства:

1. Історія медицини та фармації доісторичних часів. Обіймає період від шестисот мільйонів років до чотирьох тисяч років до нашої ери (відкриття календаря і письма).
2. Антична медицина. Обіймає період від чотирьох тисяч років до нашої ери до чотирьох століть шостого століття нашої ери, коли впала Римська імперія.
3. Медицина епохи середньовіччя (476 р. – кінець 17 ст.).
4. Медицина 18 століття.
5. Медицина 19 століття.
6. Медицина 20 століття.

Кожен із цих періодів розпадається на підперіоди, наприклад, епоха середньовіччя поділяється на ранню (V–X ст.), середню середньовіччя (XI – XVст.), епоха Відродження (XVI – XVIIст.).

Для України, яка розвивалась в своєрідних соціально-економічних умовах, ця періодизація потребує уточнення. Загалом можна сказати, що цивілізаційні процеси в Україні йшли з певним запізненням. Так, античний період, пов'язаний із впливом древньої Греції на причорноморські землі України, можна датувати, починаючи із VII ст до нашої ери. Період формування феодальної Української держави – Київської України – Русі – починається з IX ст. Епохи ренесансу або відродження Україна не переживала, тому тут феодальні середньовічні відносини продовжуються аж до середини XIXст.

На підставі вищесказаного періодизація історії медицини та фармації України може бути представлена так:

1. Медицина доісторичних часів (до VII ст. до н.е.),
2. Медицина стародавніх слов'ян і скіфів (VII ст. до н.е. – VIIIст. н.е.),
3. Медицина епохи середньовіччя (IX – XVIIIст.),
4. Медицина і фармація XIXст.,
5. Медицина і фармація XXст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачило Е. В. История медицины: конспект лекций / Е. В. Бачило. – М. : Эксмо, 2007. – 160 с.
2. Бородулин Ф. Р. История медицины. Избранные лекции / Ф. Р. Бородулин. – М. : МЕДГИЗ, 1961. – 254 с.
3. Лисицын Ю. П. История медицины: учебник / Ю. П. Лисицын. – М. : ГЭОТАР, 2008. – 400 с.
4. Сорокина Т. С. История медицины в двух томах / Т. С. Сорокина. – М. : Академия, 2009. – 560 с.
5. Рабочая программа истории медицины. Министерство охраны здоровья Украины. Донецкий национальный медицинский университет им. М. Горького. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.medicine.dsmu.edu.ua/?q=node/61>

УДК37.091.33:378

Андрієвська В. П.
аспірантка Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

ПРОВІДНІ ФОРМИ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З ДИСЦИПЛІНИ «ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-ІІ РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

Аналізується процес застосування різних форм навчального процесу з дисципліни «Всесвітня історія» для студентів вищих навчальних закладів І-ІІ рівня акредитації. Визначено та обґрунтовано поняття: форма, лекція, самостійна робота, консультація, традиційні та нетрадиційні форми заняття. Розглянуто провідну роль різних форм навчального процесу зі всесвітньої історії щодо розвитку студентів у коледжах.

Ключові слова: форми навчального процесу, лекція, самостійна робота, консультація, комбіноване заняття, традиційні та нетрадиційні форми навчання, всесвітня історія, коледж, вищий навчальний заклад І-ІІ рівня акредитації.

Андрієвская В. П. Ведущие формы учебного процесса дисциплины «Всемирная история» для студентов высших учебных заведений I-II уровня аккредитации. Анализируется процесс применения различных форм учебного процесса дисциплины «Всемирная история» для студентов высших учебных заведений I-II уровня аккредитации. Определены и обоснованы понятия: форма, лекция, самостоятельная работа, консультация, традиционные и нетрадиционные формы занятия. Определена роль различных форм учебного процесса по всемирной истории в развитии студентов в колледжах.

Ключевые слова: формы учебного процесса, лекция, самостоятельная работа, консультация, комбинированное занятие, традиционные и нетрадиционные формы обучения, всемирная история, колледж, высшее учебное заведение I-II уровня аккредитации.

Andrievska Vita. Leading forms of academic discipline "World History" for students of higher educational institutions and II accreditation levels. The process of applying various forms of educational process discipline "World History" for high school students I-II levels of accreditation is analyzed. The practical concept: form, lecture,

independent study, consultation, traditional and non-traditional forms of a lesson. Leading role of various forms of educational process of world history on the development of students in colleges is considered.

Key words: *Forms of educational process, lecture, independent study, consultation, combined classes, traditional and non-traditional forms of education, world History College, university and I-II accreditation levels.*

Чинні Державний стандарт базової й повної середньої освіти з освітньої галузі «Суспільствознавство» і програми з історії залишають широке поле для творчого пошуку й апробації вчителем як власних, так і запозичених та адаптованих під індивідуальний педагогічний стиль дидактичних засобів, форм, методів, технологій.

Оновлена система освіти має підготувати молоду людину до повноцінного й свідомого життя, до саморозвитку, до самореалізації, щоб ця людина у майбутньому мала важливі життєві компетенції.

Вступивши до вищого навчального закладу I-II рівня акредитації, учорашні учні стикаються з труднощами щодо необхідності самостійно здобувати знання, уміти вести дискусію, обговорювати гострі проблеми сучасності, обстоювати свою думку.

«Всесвітня історія» у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації – це історія XX – поч. XXI ст., це століття, яке завершує формування системи історичних понять про економічну та соціальну структуру сучасного суспільства, державу та політичний устрій країн, релігію, культуру, закладає основи розуміння глибинних закономірностей, суті та наслідків суспільних процесів та явищ.

Історична освіта в сучасному українському суспільстві є одним із найважливіших культурних чинників, оскільки виконує роль носія гуманістичних і національних цінностей, забезпечує єдність поколінь і соборність нації. До того ж саме історична освіта за роки становлення нашої держави зазнала кардинальних змін: суттєво оновився її зміст, змінилися підходи до організації навчання історії у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах. Тому сучасному викладачеві історії потрібні сьогодні не лише технології навчання історії, а й усвідомлення цілей вивчення цієї дисципліни у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

В освіті України спостерігаються тенденції до удосконалення традиційних методик і методів роботи зі студентами та пошуки й розробка нових альтернативних технологій, більш ефективних, оптимальних, результативних, ніж ті, що існували в минулому.

Завдання, що стоять перед сучасною освітою, чітко окреслюють головні напрями, за якими вони мають реалізовуватися. Серед них одне з цільних місць посідає проблема переходу від традиційних до інноваційних форм навчання, що безпосередньо пов'язано з упровадженням у навчання історії системного, особистісно орієнтованого та компетентісного підходів. Останні дослідження щодо організації процесу навчання історії в школі та у вищих закладах знаходимо у працях: Л. Н. Алексахіни, Т. А. Асламової, О. Г. Бандровського, К. О. Баханова, Е. Е. Вяземського, О. Ю. Стрелової, К. Галлагера, Д. Л. Десятого О. Дятлова, О. В. Желіби, М. В. Короткова, В. О. Мирошніченка, О. І. Пометун, Л. Пироженка, Г. Фреймана, Т. В. Ладиченко, А. О. Федчиняка.

Сучасне життя ставить перед викладачами вищих навчальних закладів завдання підготувати випускника, який був би компетентним у різних життєвих ситуаціях, щоб у майбутньому ця молода людина могла адаптуватися в соціальному середовищі, могла самореалізовуватись як особистість. Саме тому викладачі шукають та ефективно використовують різні форми та методи навчання, які б забезпечили реалізацію цих найважливіших завдань сучасної освіти.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації можливий лише за умови поєднання змісту і методів навчання, яке здійснюється у формах навчання. Ними є різні види навчальної роботи: лекції, консультації, самостійна робота студентів, заліки тощо. Аналіз форм навчання становить основний зміст методики викладання дисципліни «Всесвітня історія».

Сучасні дидакти по-різному дають визначення поняття «форма навчання». Це поняття визначається як зовнішня сторона структури навчального процесу, що організовує його внутрішню сторону, забезпечує взаємодію всіх його компонентів, а саме: мети, завдань, змісту, методів навчання учнів. Отже, від правильно обраних форм навчання залежить успіх навчальної діяльності загалом.

Різні підходи до визначення поняття «форма навчання» передбачають поєднання форм організації навчального процесу із формами організації навчальної діяльності учнів.

Отже, можна виділити такі форми навчання:

- форми організації всієї системи навчання, навчально-виховного процесу (заняття, факультативне заняття, лекція тощо);
- форми організації навчальної діяльності студентів (фронтальна, групова, індивідуальна) [9, с. 13].

Форми навчання історії є невід'ємною складовою процесу навчання історії у вищих навчальних закладах I-II рівня акредитації. Цей процес передбачає систему взаємопов'язаних компонентів: цілей, завдань, змісту, організації та результатів. Цілі та завдання навчання визначають зміст історичної освіти. Відповідно до цілей і змісту обирається оптимальна технологія викладання і навчання, що містить у собі форми, методи та засоби навчання. Реалізація змісту та цілей історичної освіти, як і всього навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, можлива лише за умови ефективного використання форм, методів, прийомів і засобів навчання. Викладання дисципліни «Всесвітня історія» здійснюється у певній послідовності, що відповідає логіці процесу вивчення студентами цієї навчальної дисципліни. Розпочинається цей процес зі вступної лекції

(оглядової), яка посідає провідне місце у системі різноманітних форм навчання. Лекція (лат. *lectio* – читання) – навчальне заняття, яке полягає в усному викладі лектором теми, що вивчається.

Майже на всіх історичних етапах становлення й розвитку вищої освіти лекції належала провідна роль у навчальному процесі, хоча її місце змінювалося. Провідна роль лекції у навчальному процесі зумовлюється передусім тим, що вона більшою мірою, ніж інші форми навчання, враховує психологічні та гносеологічні особливості процесу навчання і дає змогу реалізувати навчально-виховні цілі. Лекція має позитивну та негативну роль у навчальному процесі.

Провідна роль полягає у:

- цілісності, системності, послідовності викладання змісту навчальної дисципліни;
- в економічності: лекційний навчальний матеріал кожної теми викладають системно, аргументовано й послідовно, зміст тем також розкривають послідовно, у взаємозв'язку в межах усього лекційного курсу. Лекція економить час студента з погляду опрацювання його обсягу;
- в оперативності: готуючись до лекції, викладач ознайомлюється з новітньою науковою літературою, під час лекції викладач посилається на останні важливі події у суспільному житті своєї країни та за кордоном тощо;
- у розвитку творчого наукового мислення студентів: наприклад, використання викладачами проблемного методу викладання навчає студентів творчо розв'язувати пізнавальні проблеми;
- у значному мотиваційному та емоційно-психологічному впливі викладача на студентів. Викладач залучає студентів до активної пізнавальної діяльності, викликає у них інтерес до аналізованих питань і проблем, допомагає орієнтуватися в навчальній і науковій літературі, спонукає до її вивчення.

Найважливіші вимоги до лекцій це: глибока науковість, зв'язок теоретичних положень із практикою, системність, аргументованість, логічна послідовність викладення матеріалу, проблемність, єдність освітніх і виховних засад, методологічна та світоглядна спрямованість. Переваги лекції як форми навчання та основні вимоги до неї виявляються у функціях лекції як основних напрямках її впливу на навчальний процес. Основними функціями лекції є освітня, навчальна, мотиваційна та виховна. Роль лекції у навчальному процесі дуже важлива, однак цій формі навчання притаманні й певні недоліки:

- привчання студентів до некритичного сприйняття чужих думок;
- обмеження можливостей студентів глибоко і всебічно продумати та засвоїти лекційний матеріал;
- неможливість урахування здібностей, рівня підготовки та психологічних особливостей кожного студента;
- слабкий зворотній зв'язок лектора з аудиторією.

Ці недоліки лекції як форми навчання долаються через використання у навчальному процесі поряд із лекцією інших форм навчання, які безпосередньо пов'язані із самостійною роботою студентів, передусім на комбінованих заняттях.

Всесвітня історія у вищих навчальних закладах I – II рівня акредитації здійснює підготовку кадрів на основі базової загальної середньої освіти відповідно до Державного Стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Отже, студенти I курсу засвоюють шкільний курс 10 – 11 кл. дисципліни «Всесвітня історія» за один навчальний рік, тому типи та види шкільних уроків тісно пов'язані із заняттями у коледжах. Наприклад, комбінований урок та його структура схожа на комбіноване заняття у вищих закладах I – II рівня акредитації. Цей тип заняття детально описаний у науково-методичній літературі. За своєю структурою він є складним, оскільки на такому занятті можна вивчати новий матеріал, формувати вміння та навички, проводити систематизацію й узагальнення тощо. Для комбінованого заняття властивою є комплексна мета, характерна для окремих типів. Характерною особливістю такого заняття є те, що його структурні елементи можуть поєднуватися і взаємодіяти. Так, узагальнення і систематизація знань, умінь і навичок може здійснюватися в процесі перевірки. Вивчення нового матеріалу слід поєднувати з узагальненням та систематизацією, а перевіряючи знання, умінь й навички, можна їх коригувати та вдосконалювати за допомогою тренувальних завдань, вправ тощо. У технологічному ряду до комбінованого заняття звертаються найчастіше, оскільки за рахунок комбінації різних завдань він є найбільш динамічним та універсальним [10, с. 20]. Структура комбінованого заняття у коледжах така:

- організаційна частина заняття;
- перевірка домашнього завдання;
- актуалізація опорних знань студентів;
- повідомлення теми, плану і мети заняття;
- мотивація навчальної діяльності студентів;
- вивчення і засвоєння нового матеріалу;
- підсумок заняття;
- узагальнення і систематизація матеріалу;
- повідомлення домашнього завдання.

Всесвітня історія відіграє особливо важливу роль у навчально-виховному процесі у коледжах. При вивченні цієї дисципліни потрібно надавати майбутнім фахівцям систему історичних знань, умінь і навичок, формувати здатність до творчого мислення, судження, усвідомлення загальнолюдських цінностей у світі історичних подій. Необхідно вчити студента рухатись у просторі ідей, фактів, понять, допомогти виробити

цілісний погляд на світ. Програма розрахована на 104 години, тому зрозуміло, що багато питань студенти вивчають і досліджують самостійно. Студент, який хоче якомога краще оволодіти професією, знаннями, має розуміти: на занятті викладач подає основи знань, навчає як учити, виділяє ті ключові істини дисципліни, які пробуджують у молодій людини потяг до поглиблення й удосконалення усіх знань.

Самостійна робота є однією з основних форм навчальної роботи поряд із лекцією. У процесі самостійної роботи студенти, працюючи з навчальною і науковою літературою, закріплюють і поповнюють отриману на лекції інформацію, перетворюючи її на знання. Студенти самостійно працюють, готуючись до заліку, у процесі написання доповідей, рефератів, наукових статей. Від організації самостійної роботи, вибору оптимальних її форм значною мірою залежить ефективність навчально-виховного процесу загалом. Саме Болонська система навчання спрямована на саморозвиток і самоактуалізацію студентів через індивідуалізацію і самостійну пізнавальну діяльність, тому викладач історії має формувати навички самостійної роботи взагалі в навчально-науковій, професійній діяльності, здатність брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити конструктивні рішення та ін. [6, с. 23]. Самостійна робота – навчальна діяльність студентів у вільний від обов’язкових аудиторних занять час. Це спланована пізнавальна, організаційна й методично спрямована діяльність без прямої допомоги викладача. Самостійну роботу можна розділити на три рівні:

- самостійна робота під час основних аудиторних занять;
- самостійна робота під контролем викладача;
- позааудиторна самостійна робота.

Самостійна робота буде ефективнішою, якщо являтиме собою складову навчально-виховного процесу при чіткій організації з боку навчального закладу і буде здійснюватись під постійним контролем з використанням електронних технологій. З методичної точки зору самостійну роботу доцільно розділити на етапи:

- планування самостійної роботи при розробці робочої програми з дисципліни «Всесвітня історія» у вищих навчальних закладах I – II рівня акредитації;
- організація самостійного вивчення має витримуватись у рамках конкретності змісту самостійного навчання;
- контроль і корекція результатів самостійної роботи здійснюється при виконанні тестових і контрольних завдань, під час проведення поточного та рубіжного контролю знань студентів, під час складання заліків, ККР тощо.

Таким чином, самостійна робота сприяє поглибленню та розширенню знань студентів з дисципліни «Всесвітня історія», формує інтерес до пізнавальної діяльності, сприяє оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей, подальшому розвитку самоосвіти.

Інша форма навчального процесу згадується у Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах – це консультація. Вона визнана як форма навчального заняття, за якої студент отримує відповіді від викладача на конкретне запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування.

Консультації розрізняють за такими критеріями:

- за формою (індивідуальні, групові, міжгрупові);
- за змістом (вступні, тематичні, передзалікові).

Мета консультації полягає в орієнтуванні студента на самостійне вивчення матеріалу, а не зменшення обсягу його роботи.

За сучасних умов викладачу потрібно запропонувати ефективні методи та форми роботи з елементами новизни, творчості, змінювати власну позицію до занять. Одноманітність у роботі стомлює не лише студента, але й викладача. Сьогодні насамперед викладач має бути творчою особистістю, викладати дисципліну цікаво, доступно.

Творчість – найважливіший критерій якісного становлення особистості, що проявляється насамперед у соціальній потребі працювати творчо. Творче мислення руйнує усталені стереотипи й допомагає по-іншому подивитися на речі [5, с. 36]. Якщо хочемо завтра навчати краще, ніж сьогодні, то маємо бути в постійному пошуку цікавих та ефективних педагогічних технологій, прийомів і методів, щоб студенти не просто здобували певну кількість знань, а творчо виконувати завдання, розвивали пізнавальну активність, самостійність, викладач сам має бути творчою людиною, яка мислить неординарно. Саме такі критерії діяльності викладача є головними в нашій освіті. Сьогодні традиційна структура комбінованого заняття не стимулює пізнавальної діяльності самого студента, стримує тим самим активізацію процесу навчання. Кожен викладач повинен створювати своє заняття нестандартно, нетрадиційно, творчо. Складний матеріал дисципліни «Всесвітня історія» доцільно доповнювати знаннями з історії України, літератури, дисциплін «Людина і світ», «Правознавство». Наприклад, вивчення історії України та всесвітньої історії доцільно синхронізувати. Викладач може організувати вивчення студентами програмного матеріалу зазначених двох дисциплін як послідовно, так і паралельно. У науковій літературі простежується тенденція розглядати нетрадиційне заняття, як заняття в «режимі інтерактиву». Акцент ставиться на міжособистісних стосунках, в основі яких – здатність особи стати на місце іншої людини або групи і з цієї позиції оцінити свої власні дії. Адже саме нетрадиційні заняття дають змогу поєднати потенціал традицій як механізму передачі соціального досвіду та інновацій, як механізму формування нових моделей поведінки. Нетрадиційне заняття не схоже на традиційне. Однією з його

особливостей є гнучкість структури. Структура інтегрованого заняття – це змагання, аукціон, гра, дискусія, віртуальна екскурсія та ін. Традиційні та нетрадиційні заняття відрізняються в першу чергу змістовим наповненням: перші спрямовані на формування знань, умінь і навичок, на інформування студентів. Мета нетрадиційного заняття – розвиток особистості студентів, їх творчого потенціалу. Доцільно організувати навчання історії у коледжах на національному поєднанні традиційних і нетрадиційних форм навчання з наданням переваги саме останнім.

Отже, щоб дати якісну освіту, розвивати життєве, професійне, компетентнісне самовизнання сучасного українця, потрібно впроваджувати інновації в освіті. Велика кількість інформації, поява численних інтерпретацій і оцінок минулого з особливою силою відбуваються в галузі історичної освіти, що потребує не запам'ятовування подій і фактів, а уміння студентів їх структурувати, аналізувати, критично сприймати.

Перевантаження навчальних програм за збереження високого рівня складності навчального матеріалу, проблема вивчення та засвоєння значного обсягу історичних знань змушує викладача переходити від традиційних форм навчання до нетрадиційних, опорою навчання стає уміння студента самостійно здобувати знання. Такі форми і методи забезпечують наступність у навчальному процесі школи та вищих навчальних закладів I – II рівня акредитації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богачик Т. Традиції та інновації у викладанні суспільних дисциплін / Т. Богачик // Правознав. та інші суспільні дисципліни. – 2005. – №44(444). – С. 56 – 61.
2. Вяземський С. С. Теория и методика преподавания истории / С. С. Вяземський, О. Ю. Стрелов // Учебник для студентов высших учебных заведений. – М. : Владос, 2003. – С. 311 – 316.
3. Добриця М. Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі навчання історії / М. Добриця // Всесвітня історія. – 2012. – №3(739). – С. 11 – 12.
4. Євтушенко Р. Методичні рекомендації щодо вивчення предметів суспільно-гуманітарного спрямування / Р. Євтушенко // Всесвітня історія. – 2012. – №31(767). – С. 113 – 117.
5. Замрій І. В. Творчості може навчати той, хто сам творить / І. В. Замрій, Р. І. Саннікова // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 10(22) – С. 36 – 40.
6. Кремень В. Г. Вища освіта України і Болонський процес. Навчальний посібник / В. Г. Кремень. – Тернопіль, 2004. – 384 с.
7. Мисан В. Характеристика сучасного уроку історії / В. Мисан // Історія України. – 2006. – № 33-34(481-482). – С. 10 – 16.
8. Нікітіна І. П. Настільна книга молодого вчителя історії та правознавства / І. П. Нікітіна, О. В. Галегова, Ю. О. Нікітін. – Х. : Ранок, 2010. – 256 с.
9. Приходько А. До питання про форми навчання історії у профільній школі / А. Приходько // Історія України. – 2011. – № 18(706). – С. 13 – 14.
10. Саркісян Г. Б. Можливості інтегрованого уроку / Г. Б. Саркісян, Л. І. Федорченко // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 10(22). – С. 20 – 21.
11. Пентилюк М. Л. Російсько-український словник ділової лексики / М. Л. Пентилюк. – Херсон, 1993.
12. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.
13. Трохимова О. В. Нетрадиционные формы урока и социализация учащихся / О. В. Трохимова // Преподавание истории и обществознания в школе. – 2003. – №1. – С. 33 – 37.

УДК 378.017.924

Ципко В. В.

к. пед. н., доцент, ст. науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

ГУМАНІСТИЧНІ ВИМІРИ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ОСВИТИ В УНІВЕРСИТЕТАХ ТЕХНІЧНОГО НАПРЯМУ

Автором аналізуються гуманістичні виміри суспільствознавчої освіти в університетах технічного напрямку як одного з актуальних принципів розвитку національної вищої освіти.

Ключові слова: гуманізм, гуманістичні цінності, розвиток особистості, фахівці технічного напрямку, суспільство, філософія, соціологія, політологія.

Ципко В. В. Гуманистические измерения обществоведческого образования в университетах технического направления. *Автором анализируются гуманистические измерения обществоведческого образования в университетах технического направления как одного из актуальных принципов развития национального высшего образования.*

Ключевые слова: гуманизм, гуманистические ценности, развитие личности, специалисты технического направления, общество, философия, социология, политология.

Tsipko V. Humanistic dimensions of social science education at universities in technical direction. *The author analyzes the humanistic imensions of social science education at universities technical direction as one of the important principles of the national higher education.*

Key words: humanism, humanist values, personality development, experts technical direction, society, philosophy, sociology, political science.